

ЛУТКАРСТВО

Професор Марија Александровић Стајић

По књизи "Увод у луткарство"

(Вукица Николин, Бранислав Дражић, Србољуб Станковић, Срђан Барић)

mara.aleksandrovic@gmail.com

Историјат луткарства

- **Прва лутка-** покретна сенка на зиду пећине
- **Египат-** покретни кипови у верским обредима
- **Лувр-** глава шакала са покретном доњом вилицом, **Ханибусова глава**, 13.-12. век п.н.е.
- **Покретне статуе**, подаци- Херодот (опис свечаности у славу Озириса), Диодор, Каликсен...
- **Рим-1904. у Антинои**, ископинама (основао га **Хадријан**, **I век н.е.**) нађено луткарско позориште; лутке са дрвеним телима и главама од слоноваче

Египат

Марионете Атина

Марионете- Колумбија и Хопи индијанци, Аризона

- Индија- од IX века пре н.е. трагови луткарских представа верског карактера
- *Сутрадхара*- човек који вуче конце
- Касније народно позориште, главни јунак **Видушака** (браман патуљастог раста, грбав, ћелав, похотан, глуп и лукав)
- Претеча *Гињола, Петрушки, Кашперла, Карађоза, Пулчинела...*
- Развој овог јунака прати развој цивилизације
- Утицај на земље око Индије

- **Цејлон-** XIX век **Раген** (Видушаки не уступа ни у чему), исмејава све што народ сматра злом; енглеске поробљиваче
- **Индонезија (Јава, Бали, Малака)-** лутке **Вајанг**
- У почетку **верски**, касније **народни** карактер
- Од III века колонизација од стране Индије, XV век- утицај ислама
- **1. тип- Вајанг-Пурво-** (старинска лутка)- прва верзија- *силуета од коже, украшена*
- **Келир-** платно на које се пројектује сенка **Вајанга Пурва**

Лутка вајанг

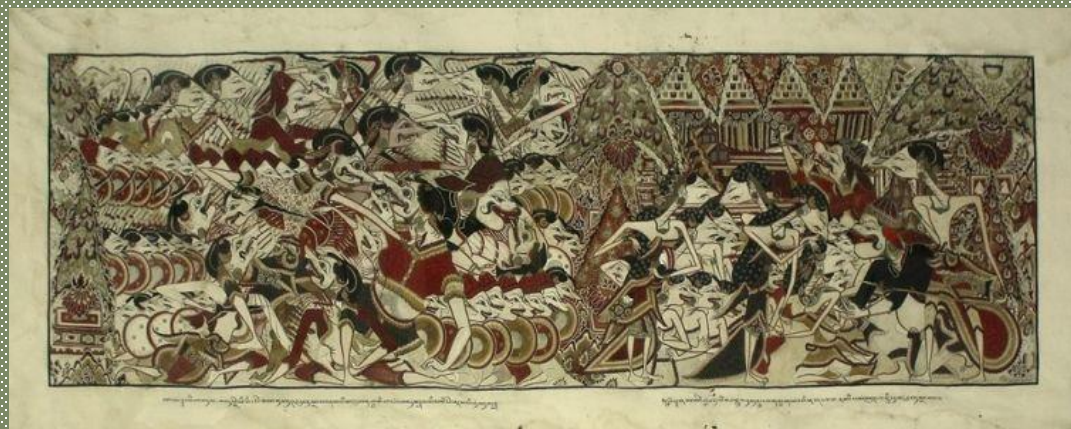

Вајанг Пурво

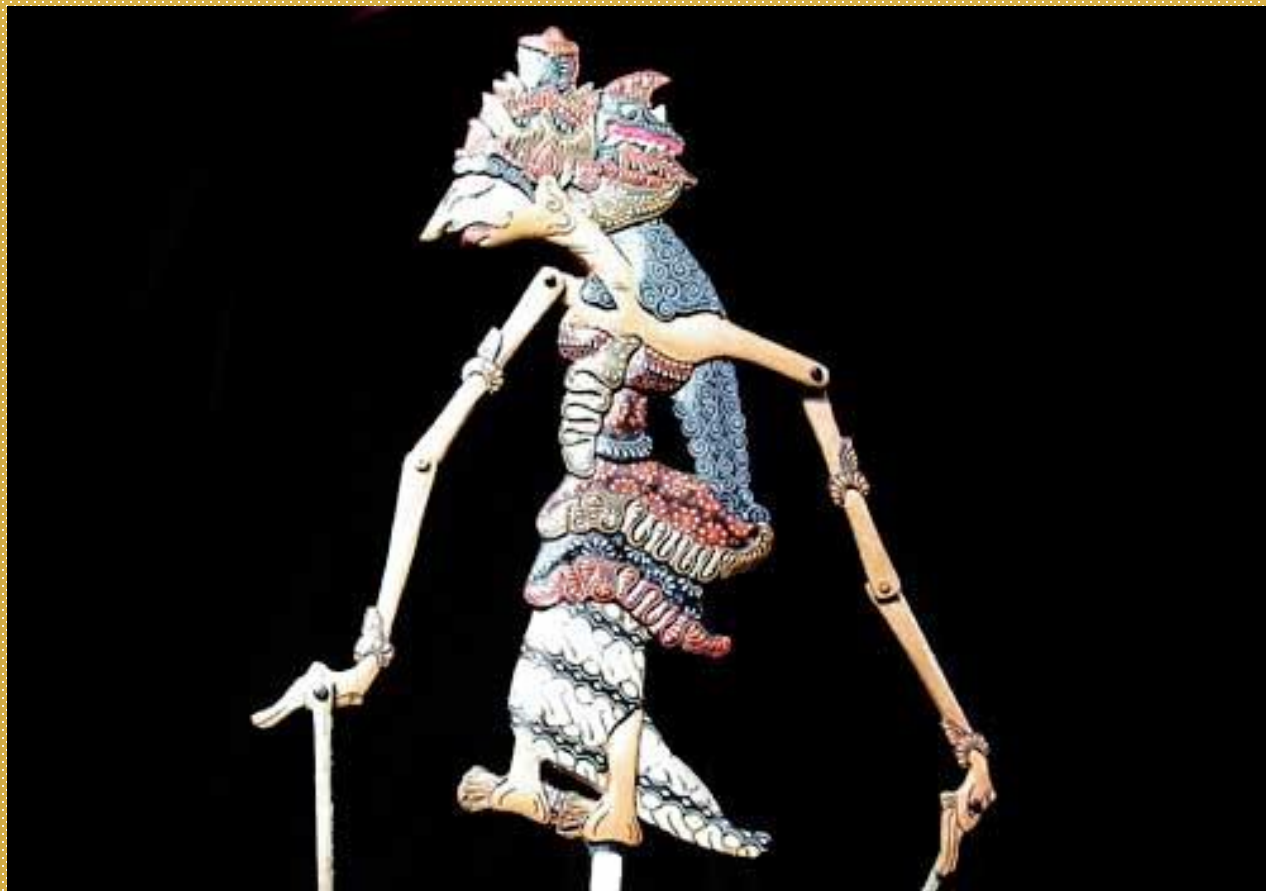
Вајант бебер

- **Мушкарци виде лутке а жене сенке**
- Даланг- аниматор уз оркестар (Гамеланг) оживљава јавајску митологију
- **2. тип- Вајанг- Бебер**; предак цртаног филма; **низ сцена на папиру** који се одвија паралелно са фабулом
- **3. тип- Вајанг- Келитик** (индонежански: мали, ситан); дрвено пљоснато тело, украшено и рељефно обрађено, дрвене руке, одевена у тканину
- **Вајанг- Голек**- вајана лутка са дрвеним рукама
- Нису сенке, сличност са староегипатском скултуром

Вајанг Голек

Вајанг Келитик

- **Вајанг- Пурво и –Бербер** користе се скоро увек за репертоар **Махабхарата и Рамајана**
- **Бурма-** најпопуларнија је **марионета** на концима
- Луткарске представе необично популарне
- Минхенски музеј- збирка ових лутака; богато и прецизно урађени **КОСТИМИ**
- Главне роле обично играју два глумца (**манипулант и говорник**)
- Улоге другостепене важности игра сам аниматор

Бурманске марионете

- **Кина- 1000 година пре н.е.** У хроникама лет- **Цеа- појединости о луткама од сламе** и лакалутке- видно место у животу земље (хронике, путописи)
- **Луткарске представе- царски двор, улице, тргови**
- **Позориште сенки (кинеске сенке)-** мале силуете прозирне и украшене бојама
- **Представа- као оживљени витраж**
- **Марионете на концима, ручне лутке**
- **Кво (ручна лутка)** типичан јунак сличан Индијском Видшаки, туче се са свима
- Као Полишинели и Петрушке не бира много свој речник

Кина

Кинеско позориште сенки

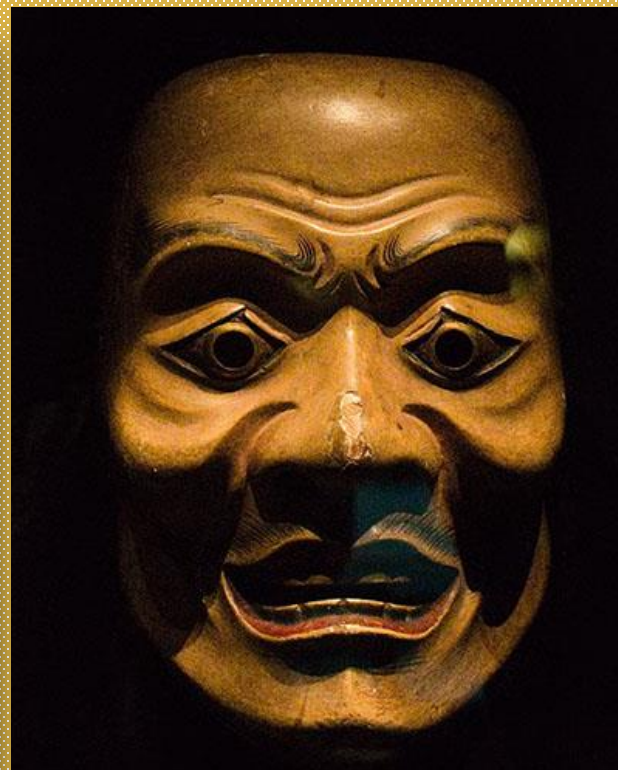
- **Јапан-** прве лутке стижу из Кине
- Развила се два типа лутака
- *Ито-Цукаи*, марионета
- *Ниген-Цукаи* или театар *Бунраку-за*
- Раније је седиште позоришта било *Бунраку-за* у Китоу, сада је у Осаки
- Репертора- историјски спевови, приче из витешког доба (Шикамацу Монзамон, XVII век „јапански Шекспир“)

- ❖ **Бунраку пошзориште-** име по оснивачу и творцу
- ❖ Водичи лутака нису скривени
- ❖ Једну лутку висине преко 1м воде три особе
- ❖ Лутке са мање важном улогом води један водич
- ❖ **Главни аниматор оживљава главу (очи, обрве, уста), десном руком води десну руку**
- ❖ Други аниматор води луткину леву руку, синхронизује покрете руке са покретима главе

- Трећи аниматор покреће ноге или крајеве одеће
- **Севамоно** (комад с друштвеном темом) водич носи маску
- **Јидајмоно** или **Кимбибумоно** (*историјски комад*) аниматор без маске у церемонијалном историјском костиму (*камишимо*)
- Остала два водича- у црном са црном капуљачом преко лица
- Сцене- нека врста балета праћена причом или песмом у пратњи оркестра
- Шамисен- национални инструмент

- Театар Бунраку даје узвишену племениту драматургију витешке прошлости Јапана служећи се једноставним и хуманим изразом
- У овом позоришту долази до изражаја психологија

Бунраку и јапанска
Нох маска, 17. век

- **Персија** (сусед Индије са западне стране)
- Видушакин рођак са два имена;
- -**Пенџ** (број пет, минималан бр. лица у комаду)- ћелав, довитљив, препреден, враголаст, лицемер, тражи жртве, безбожник
- -Кечек Пеливан (ћелави борац)
- Лутке од искројене обојене коже, играју иза екрана
- Рустем, пун здравог разума и духа

- *Хасан- Хоџа* или *Мехмед-Хоџа*- професор, мудрац, богослов који обавља дужност председника општин, вечита жртва, *Зејна*- узорна супруга
- Друго позориште: *Шах Селим*, са дрвеним луткама, мало трагова
- **Мала Азија**- позориште *Карађоз* (црне очи, црнооки), дуго живело у деловима Балкана под Турцима
- Главни јунак потомак *Видушаке*, од комада јарко обојене коже, одвојен прозирним платном од гледалишта

Турска

- **Карађоз**- лажљив, лицемеран, бруталан, глуп а препреден, пун мана, похотан...
- **Хаџи Хајват**- његов компањон, светски човек пун знања и лукавости
- Алија, Мустафа или Мехмед Ефендија- старац који увек страда
- **Шебек, Бекри Мустафа или Башибозук** је један те исти лик који на крају комада дели правду али он настрада од двојице јунака
- Представе бројне и посећене у време **рамазана**
- Игрине за вечером, по парковима, гледаоци обично мушкарци и деца

- **Северна Африка (Алжир, Тунис)**- варијанте блиске турском Карађозу
- **Алжир**- још од средине XIX века постоји јунак *Каракуш*
- Под утцајем Француске окупације то позориште постаје „морално“ а онда и умире
- **Тунис**- *Карагуз* још и почетком XX века
- Позориште црних сенки

- Грчка- (V век пре н.е.) Ксенофон у „Калијасовој гозби“ спомиње Сиракужанина који збавља званице позориштем лутака
- (II век пре н.е.) Лукијан писао о покретним киповима по храмовима
- (I век пре н.е.) Диодор,
- Сократ („Етифорон“)
- Плутарх
- У време процвата Атине у античкој Грчкој- популарно позориште лутака

- *Атенеј* у делу „Гозба Софиста“ прича о *Потину* који је давао луткарске представе у Дионисовом позоришту где су се играле Еврипидове трагедије
- У ископинама- велики број лутака од печене глине, анимираних штапом одозго
- Механичке лутке- две врсте
- Једне су биле везане спонама које су се сакуљале или истезале у зависности од влажности ваздуха, мењале став и гест скулптуре
- Друге су се покретале помоћу магнета

- **Рим-** лутке прво религиозног карактера, после добијају световно обележје
- У саркофазима нађене бројне лутке од печене глине
- *Макус-* најславнији јунак, комични херој, предак каснијег *Пулчинеле* (који личи и на азијске рођаке)

- **Средњи век-** Средњовековна лутка рођена је у цркви, на пр: „Божихне јасле“ и „Вертепи“.
- Луткарство- репертоар- приче из Библије
- Као и у античко доба, лутка губи верско обележје и постаје аутентична народна уметност
- Лутке, популарни јунаци лутани причају што се није смело, под плаштом обичне пучке забаве
- Борба за угњетене, слаб а против силе и лажи смехом и подсмехом
- Валонски и фламански јунак Чанше говори најсмелије ствари окружен витезовима и легендама о краљу Артуру

- Народски карактер лутке и луткарске уметности присутан је у историјату луткарства сваке земље
- Италија- Ренесанса- народ отргао лутку из руку цркве
- Земља комедије del arte створила наследника Макусу старом римском подсмевачу
- Пулчинела, грбави весељак прелази у Француску, име-Полишинел
- Крајем XVI века писац Буратино дао своје име ручној лутки
- Италијанско луткарство и комедија дел арте (маскирани глумац италијанске пучке комедије) били једнако популарни дуго

Пулчинела

- Пред крај XVIII века у Италији влада велика мода лутака.
- Стендал пише о дивној представи у Фиренци
- Рим има више одличних позоришта
- Ђенова и Милано такмиче се међусобно
- Венеција- скоро свака палата има своје позориште лутака
- Италијански луткари на телевизији- велики успех

- **Француска**

- Француско средњевековно сликарство- мотиви:

- призори са луткарским представама које по трговима дају путујући трговци- *менестрели*
- призори људи који праве лутке
- Представе: верског карактера и народно луткарство
- Полишинел- први популарни јунак пореклом из Италије

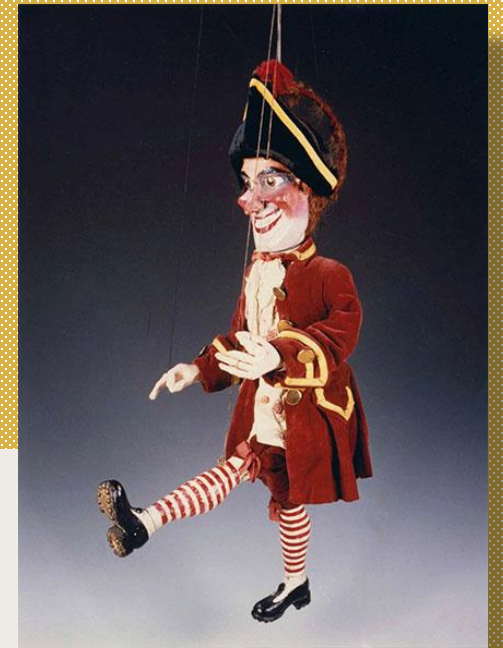
- Почетак XIX века- лионски луткар Лоран Мурге измислио Гињола
- Лафлер- популарна марионета коју је направио луткар Белет из Амијена

- **Енглеска**
- У време Шекспира- огромна популарност
- У борби пуританаца против позоришта луткери и „живи глумци“ једнако се борили
- XVII век- лутке играле Милтонове комаде на тему „Изгубљеног раја“
- „Живи“ глумци тражили од Чарлса II да „конкуренцији“ забрани рад
- XVII век- рођење луткарског јунака Панча (сличан Пулчинели, изглед, карактер)
- Најугледнији енглески хумористички часопис носи име по њему

ДВЕ ЕНГЛЕСКЕ И ФРАНЦУСКА ЛУТКА (ДЕСНО)

- **Немачка**
- Земља са најстаријом и најјачом луткарском традицијом
- Прве лутке донет из старог Рима
- Подаци из XII, XV, XVI века указују на распрострањеност луткарских позоришта
- XVI век- Ханс Закс велики писац пише и за лутке
- Тада постаје популарна легенда о Фаусту, игра се свуда
- Гете инспирисан таквом представом написао дело
- Труппа Хоштајнер изводи ту легенду и даље у луткарским представама

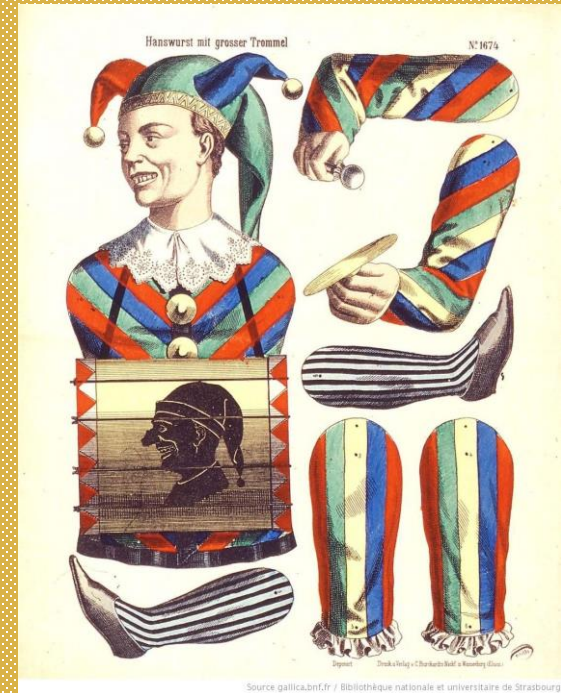
ЛУТКЕ НА ТЕЛЕВИЗИЈИ

- народско луткарство имало свог јунака, неустрашивог подсмевача, забављача и сатиричара
- Прво- Хансвурст, касније Кашперле (пореклом из Аустрије)
- XVII, XVIII и XIX век- о луткама пишу Гете, Е.Т.А. Хофман, Клајст, Хајдн (за лутке написао 6 малих опера)
- На луткарским позорницама играју велика дела светске књижевности

Kašperle i hansvurst

- Русија XVII век- Петрушка, јунак руског луткарства, члан Видушакине породице, брат Гињола, Пулчинеле, Панча, Карађоза и др.
- Неустрашиво се борио за народ
- Дрзак, храбар, оптимиста, оштрог језика
- У народском репертоару- победник над доктором, полицајцем, ђаволом и самом смрћу
- Максим Горки га поредио са Херкулом, Прометејем, Фаустом и др.
- У Русији и Украјини налазимо „вертепе“ и „бетлејке“- почеци луткарства падају у време ширења хришћанства

- Украјински „вертеп театар“ - марионете покретане одозго помоћу штапа
- Двоспратна позорница:
- Горе се играла божићна легенда
- Доле - прича са локалним мотивима
- Јунак „доњег“ театра - Запорожац, анархиста који убија кога год стигне
- Марионетске представе нису уживале популарност
- Највеће име совјетског луткарства - Сергеј Обрасцов - до 1931 естрадни уметник са луткама
- Био руководиоца највећег светског Државног централног позоришта лутака

ВЕРТЕП- ВАРИЈАНТА СТОНОГ ПОЗОРИШТА

Вертепи данас, Русија

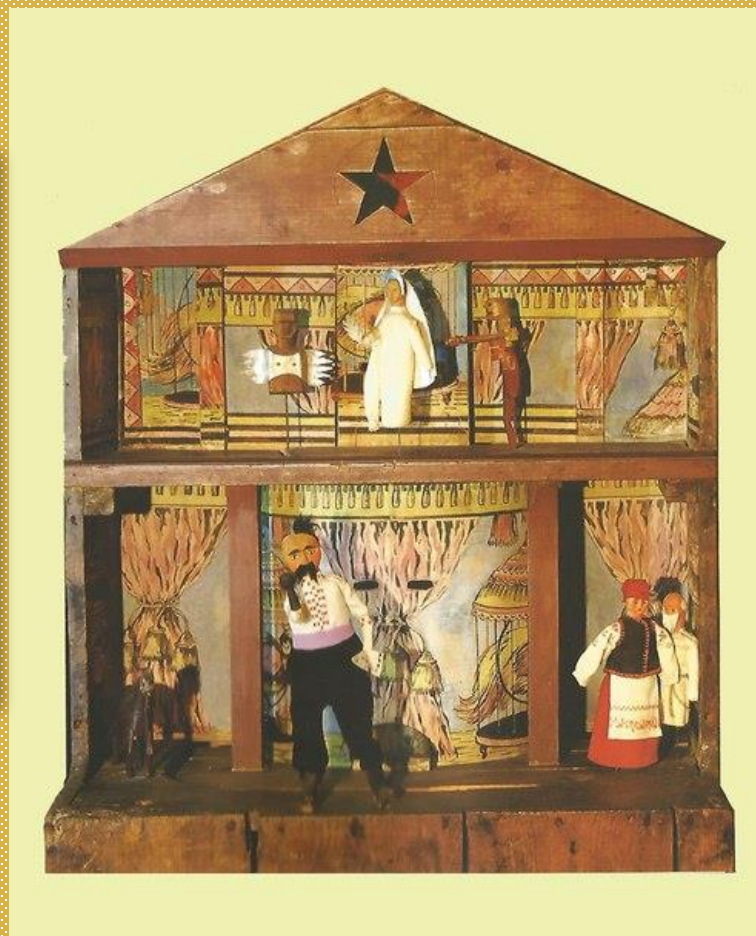
Вертеп Україна

- Пољска-“Вертепи“ и „Витлејемске јаслице“ са краћим представама на тему Библије одржали се дуго у земљама Средње Европе.
- У манастиру у Кракову чувају се вертепске лутке из XIII века
- Представе држане напољу, пред црквама на трговима и улицама
- У временима туђинске владавине- подстицање отпора
- У пољским и чешким комадима са верским темама ђаво личио на цара Фридриха II

Вертеп, Україна, Польска

Вертепи у Шимановцима- представа

ХВАЛА НА ПАЖЊИ